
INFORMACJE

WIESŁAW SIUTA
Akademia Rolnicza w Poznaniu

DORADZTWO W INTERNECIE

Działalność doradcza podlega takim samym zasadom gry rynkowej jak działalność gospodarcza, jest ona jednak zjawiskiem wtórnym, wynikającym z działalności gospodarczej, rozwoju cywilizacyjnego i przemian społecznych. Ze względu na przynależność podmiotów prowadzących działalność doradczą, wyróżnia się dwa rodzaje organizacji doradczych – prywatne i państwowe; przy czym te ostatnie to głównie domena ministerstwa rolnictwa i w pewnym stopniu uniwersytetów. Prezentowane w Internecie informacje dotyczące doradztwa można podzielić na dwie grupy: sprawozdania z zakresu doradztwa i faktyczną działalność doradczą. Są one przedstawiane jako „próbka” – wersja demonstracyjna działalności i mają zachęcić klienta do zakupu usług doradczych, ponieważ działalność doradcza jest nastawiona na zysk w wymiarze finansowym dla doradcy, oraz w postaci wiedzy konsumenta – nabywcy o oferowanym mu towarze, usłudze lub innych możliwościach.

Doradztwo jest dziedziną rozległej działalności, traktującej praktycznie o każdym obszarze życia. Fakt ten znalazł odzwierciedlenie na stronach WWW dotyczących doradztwa w postaci ich ilości, szerokiego rozbudowania i podziału na sekcje.

Najbogatsze i najbardziej obszerne informacje na temat doradztwa w Internecie znaleźć można na serwerach amerykańskich, a główne informacje dotyczące doradztwa rolniczego znajdują się na stronach amerykańskiego ministerstwa rolnictwa i współpracujących z nim uniwersytetów. Strony ministerstwa rolnictwa mają odnośniki (linki) do specjalistycznych jednostek wewnątrzministe-

rialnych lub uniwersyteckich prowadzących działalność doradczą. Przykładami mogą być strony Uniwersytetu Cornell: <http://www.info.cornell.edu/CUHomePage.html> i Minnesota: <http://www.extension.umn.edu/programs>. W przypadku Uniwersytetu Cornell działalność doradcza jest podzielona na pięć działów pokrywających całokształt rozwoju gospodarczego i towarzyszących mu problemów ekonomicznych i społecznych, jakie może napotkać rolnictwo. Dotyczą one m.in. zarządzania gospodarstwem, ekonomiki rolniczej i środowiskowej, międzynarodowego rozwoju i handlu, zarządzania zasobami ludzkimi i naturalnymi oraz rozwoju ekonomicznego społeczności producentów rolnych. Każdy z działów zawiera szczegółowe informacje, dotyczące bardziej specjalistycznych aspektów działalności. Jasno i wyraźnie określone są adresaci konkretnej działalności doradczej. I tak np. dla przemysłu spożywczego są to wszyscy uczestnicy systemu rolnego i spożywczego, jak: konsumenci, pośrednicy, hurtownicy, detaliści, przetwórcy i producenci. Taka organizacja doradztwa pozwala na swobodny przepływ informacji pomiędzy poszczególnymi ogniwami łańcucha, umożliwia spełnienie oczekiwań końcowego odbiorcy, ułatwia zrozumienie problemów napotykanym przez kolejne grupy w ogniwie. W celu nadania charakteru personalnego prowadzonej działalności wyznaczane są osoby kontaktowe, odpowiedzialne za całość programów. Strony WWW zawierają sprawozdania z prowadzonej działalności i charakterystykę celów na których koncentruje się uwaga doradców.

Działalność doradcza Uniwersytetu Minnesota skupia się na produkcji roślinnej, zwierzęcej, komercyjnym ogrodnictwie i leśnictwie. Zalecenia dotyczą m.in. produkcji nowych, dostarczających dodatkowych wartości towarów w wymienionych działach. Prowadzone kursy mają na celu zwiększenie zrozumienia wpływu konkurencji globalnej i działalności politycznej na produktywność i konkurencję w zakresie rynków lokalnych. Obejmują problemy dotyczące żywności; stopnia odżywienia społeczeństwa i zachowania bezpieczeństwa żywnościowego. Pomagają określić dostęp konsumenta do produktów żywnościowych i finansowe możliwości ich zakupu. Przedstawiają politykę dotyczącą instrumentów wpływających na bezpieczeństwo żywnościowe, ryzyko transmisji chorób związanych z żywnością, jej certyfikację i standardy stosowane w obrocie artykułami rolnymi. Zadaniem prezentowanych programów edukacyjnych jest włączenie urzędników państwowych i samorządów lokalnych w rozwój ekonomiczny.

Uniwersyteckie i prywatne organizacje doradcze wspierają jednostki podejmujące decyzje o organizacji imprez sportowych, zajmują się służbą dla i opieką nad członkami społeczności z ich zróżnicowaniem ekonomicznym i kulturalnym.

Większość programów i badań prowadzonych przez organizacje doradcze dotyczących przemysłu spożywczego koncentruje się na produkcji i dystrybucji tj. sprzedaży hurtowej i detalicznej. Rola doradców polega na wspieraniu hurtowników i detalistów w lepszym zarządzaniu firmami i lepszym rozumieniu praw ekonomicznych rządzących w ich sektorze rynku. Z kolei producenci i kon-

sumenci dowiadują się jak polityka handlowa hurtowników i detalistów wpływa na ich działania i wybory konsumenckie. Wyniki badań przyczyniają się do budowania świadomości własnego udziału w procesach ekonomicznych i są przekazywane omawianym grupom w postaci różnych raportów, artykułów w biuletynach doradczych, licznych seminariów i warsztatów, jak również w programach kształcenia przyszłych menadżerów. Takie działania mają w wymiarze długofalowym poprawić produktywność sektora detalistów i powiększyć wiedzę przeciętnego obywatela. Mierzalnym efektem działalności doradczej mają być właściwe strategie firm spożywczych, prowadzące do świadomych decyzji, zwiększających ich dobrobyt. Działalność doradcza może być też skierowana do wąskich grup odbiorców jak np. konsultanci lub sami doradcy na etapie kształcenia. Godny uwagi i mogący znaleźć implikacje w naszych warunkach jest program poświęcony przekształceniom gospodarstw rolnych rodzinnych, zawierający aspekty dziedziczenia, sprzedaży, planowania itp. Konsultant na życzenie farmera może bezpośrednio udzielać porad lub dostarczać informacje w formie pisanej, albo za pośrednictwem innych mediów. Ze względu na złożoność tego procesu i jego ogromne skutki społeczno-gospodarcze zazwyczaj angażuje się w takie zmiany kilku specjalistów z różnych dziedzin.

Kursy w zakresie doradztwa kierowane do farmerów, przedstawicieli supermarketów oraz osób zajmujących się dystrybucją żywności prowadzone są przez uniwersytety również on-line. Umożliwiają zdobycie Internetowego wykształcenia w zakresie doradztwa w wielu dziedzinach jak np. management, komunikacja personalna, kontakty z klientami, zarządzanie czasem itp. Studia mogą odbywać się w formie pracy indywidualnej lub w formie warsztatów sponsorowanych przez firmy. Materiały są dostarczane studentom w formie pisemnej, na CD-ROM-ach lub też ich całość znajduje się on-line na stronach WWW. Opłaty za kursy wynoszą od 85 do 15 USD, w zależności od zaangażowania konkretnego nośnika danych. Zasady rekrutacji, szczegółowy plan zajęć i cennik znajdują się w katalogach i ofertach dostępnych on-line. Prywatni organizatorzy kursów mogą zamieszczać informacje na własnych stronach WWW, lub wraz z osobami zgłaszającymi chęć kooperacji nieodpłatnie na stronach WWW uniwersytetów albo szeroko znanych, innych organizacji doradczych, po przesłaniu oferty do osób zajmujących się koordynacją działań.

Publikacje dotyczące doradztwa podzielone są na kilka bloków, jak książki, biuletyny, ulotki, artykuły w magazynach jak również wersje robocze i ostateczne materiałów z seminariów i sympozjów. Organizacje doradcze publikują systematycznie zalecenia i wyniki swojej pracy w specjalnych biuletynach doradczych. Zawierają one dyskusje wyników działalności i badań przeprowadzonych na uniwersytetach lub wiedzę edukacyjną, a wynikające z tego zalecenia są skierowane do praktyków i osób podejmujących decyzje. Najświeższe wydania są dostępne bezpłatnie w formacie pdf z odnośnikami (z podanym numerem

publikacji ze strony głównej), lub za pośrednictwem poczty elektronicznej przez kontakt z autorami. Dodatkowo ze stron WWW można skopiować na dysk twardego komputera inne wydawnictwa z dziedziny doradztwa jak np. książki (w formacie pdf, których zamieszczenie w sieci Internetowej jest corocznie sponsorowane przez odpowiednie departamenty ministerstwa rolnictwa), artykuły z dzienników i gazet branżowych, jak również nowo wydawane pozycje dotyczące doradztwa ze specjalnej sekcji „Nowo Wydane”. W przypadku książek, które są do nabycia w formie tradycyjnej podawane są spisy treści dostępne on line. Pozwala to na zorientowanie się w treści publikacji przed dokonaniem zakupu. Książki dotyczące kursów z zakresu doradztwa skupiają się szczególnie na wielu zagadnieniach dotyczących problematyki doradztwa w tym m.in. na efektywnej i sprawnej pracy personelu. Raporty dotyczące działalności doradczej, jak również samo doradztwo prowadzone na stronach WWW sporządzone są w kilku formatach, co pozwala na ich dostępność również dla osób niepełnosprawnych. Dostarczane materiały są opracowane z przeznaczeniem dla bardzo różnych grup odbiorców, tj. konsumentów, osób prowadzących różne kursy, pełniących funkcje publiczne i urzędowe, naukowców i przedstawicieli mediów.

Organizacje zajmujące się doradztwem podobnie jak i inne regularnie dokonują oceny bieżącej sytuacji, oceniają swoje silne i słabe strony oraz pozycję wyjściową do dalszej pracy i sukcesów. Rozumieją konieczność reorganizacji, mającej na celu dopasowanie działalności doradczej do szybko zmieniających się trendów i zapotrzebowania na produkty i usługi w różnych sektorach gospodarki. Celem działań jest połączenie podstawowej działalności doradczej ze strategiami, aby podstawowe koncepcje, badania w dziedzinie doradztwa i edukacja były wystarczające, łatwo dostępne, wiarygodne, trafnie dobrane i spełniały oczekiwania grup do których są kierowane.

Strony WWW zapewniają na bieżąco uaktualniany kalendarz szkoleń, kursów i spotkań z możliwością rezerwacji uczestnictwa i miejsca w hotelach za pośrednictwem Internetu. Każde z zaplanowanych spotkań, podobnie jak bezpośrednie doradztwo na stronach WWW ma swojego menedżera on line, który poprzez pocztę elektroniczną lub telefonicznie zapewnia bardziej szczegółowe informacje i jest odpowiedzialny za płynny przepływ informacji od głównego organizatora do potencjalnego uczestnika. Nauczanie na kursach koncentruje się na praktycznych umiejętnościach rozwiązywania problemów i studiach konkretnych przypadków. Często organizowane są warsztaty, dające możliwość zrozumienia metod działania i wykorzystania zdobytej wiedzy w praktyce. Jasne sprecyzowanie grupy odbiorców kursów pozwala na szczegółowe dopracowanie programów, np. szkolenia z zakresu rolnictwa i marketingu obejmują szczegółowe prezentacje kooperatyw, ich strategii, struktury, roli i zakresu działań zarządu, stosowanych strategii marketingowych i finansowych. Wdrażany program ma na celu usprawnienie procesu podejmowania decyzji, wykreowanie pozytywnego

wizerunku firmy wśród innych organizacji i zwiększenie jej siły ekonomicznej. Dla grup zainteresowanych tworzeniem kooperatyw dostarczane są analizy dotyczące ich efektywności ekonomicznej. Doradztwo dotyczące kooperatyw rolniczych skierowane jest do ich dyrektorów, managerów, członków i pracowników, potencjalnych nowych kierowników (jeżeli firma będzie się rozrastać) i producentów chcących do nich przystąpić. W programach szkoleń nie pominięto również zagadnień dotyczących agroturystyki i rolnictwa nie zagrażającego środowisku, które mają szansę zdobycia szczególnie dużej popularności w dobie epidemii pryszczycy i BSE. Prowadzone są badania nad zarządzaniem i marketingiem w agroturystyce i rolnictwie ekologicznym. Ich celem jest zgromadzenie danych dotyczących tych dziedzin, dokonanie ich analizy i zastosowanie w celu maksymalnego wykorzystania potencjału tkwiącego w tej dziedzinie gospodarki przy równoczesnej ochronie środowiska i zasobów naturalnych. Szeroko rozbudowana jest problematyka dotycząca produkcji żywności, wiele uwagi poświęcono GMO - organizmom zmodyfikowanym genetycznie. Pomimo braku oficjalnej zgody na ich reprodukcję w obrębie Unii Europejskiej i obaw związanych z wprowadzeniem ich do towarowej produkcji żywności są one już powszechnie wykorzystywane w USA i Chinach, a ich wprowadzenie w Europie jest już tylko kwestią czasu.

Działalność doradcza to nie tylko domena uniwersytetów. Szeroko zakrojoną działalność prowadzi również ministerstwo rolnictwa. Dostarcza dane statystyczne dotyczące popytu krajowego, importu i eksportu w różnych okresach czasu, co pozwala na zauważenie trendów i najlepsze wypełnienie niszy rynkowych, zarówno na rynku rodzimym jak i rynkach eksportowych. Eksport produktów żywnościowych ma również znaczenie dla innych dziedzin a w szczególności dla zatrudnienia i działalności biznesowej w innych dziedzinach w tym w otoczeniu rolnictwa – więcej informacji na ten temat znajduje się na stronie: <http://www.ers.usda.gov/ERS/>.

Zarówno państwowe jak i prywatne organizacje doradcze podzielone są na komisje odpowiedzialne za poszczególne sektory działalności doradczej, a daleko posunięta specjalizacja pozwala na zrozumienie specyficznych problemów dotyczących wąskich branż. Opracowywane programy doradcze koncentrują się na zapewnieniu jak najłatwiejszego i najszybszego dostępu do informacji, niekoniecznie przez kontakt osobisty, chociaż ta forma okazała się najbardziej efektywna. Doradcy tworzą różnego rodzaju związki i stowarzyszenia zrzeszające ludzi pracujących w danej dziedzinie, bardzo często są to dziedziny pokrewne. Jednak są przypadki tworzenia powiązań pomiędzy organizacjami konsumenckimi i producenckimi w celu stworzenia płaszczyzny porozumienia pomiędzy możliwościami jednych i potrzebami drugich. Ma to również na celu przedstawienie realnych zdolności produkcyjnych i tworzenia lobbyngu w kołach decydenckich. Dlatego programy doradcze bardzo często oparte są na współpracy różnych

kręgów i wielu osób z różnych dziedzin; szczegółowe opracowania znajdują się na stronie: <http://www.cce.cornell.edu/index.cfm>

Współczesne doradztwo to nie tylko działania w celu maksymalizacji zysku, to również daleko posunięta troska o społeczności lokalne oraz zachowanie i ochronę środowiska naturalnego. To również promocja atrakcyjnego krajobrazu, zapewnienie zdrowej o dużej wartości biologicznej i dostatecznej ilości żywności oraz przyczynienie się do ogólnego rozwoju ekonomicznego społeczności lokalnych i kraju. Na stronach WWW można znaleźć opis wskaźników celowości prowadzenia doradztwa i zysków dla społeczeństwa jakie ono przynosi.

Działalność doradcza jest skierowana praktycznie do wszystkich grup społecznych; dzieci, młodzieży, osób dorosłych i rodzin. Powoływane są specjalne grupy, których celem jest zwiększenie świadomości ekologicznej młodzieży, kształtowanie uwarżliwienia na problemy ekonomiczne, społeczne i środowiskowe. Ich zrozumienie już od najmłodszych lat sprzyja stworzeniu dojrzałego i świadomego w podejmowaniu swoich decyzji konsumpcyjnych społeczeństwa. Know-how dotyczące produkcji w celu maksymalizacji plonów, przy redukcji zagrożeń dla środowiska, w dalszym ciągu jest jeszcze problemem w nisko wyedukowanych społecznościach wiejskich, które odrzucają rzeczy nowe i nieznane lub też opóźniają wdrożenie istotnych z punktu widzenia korzyści długofalowych rozwiązań. Powszechnie wiadomo, że osoby o szerszym wykształceniu szybciej podejmują decyzje, nie boją się zmian i nowych wyzwań. Dlatego programy edukacyjne i kursy uniwersyteckie połączone są z działalnością doradczą, a wszystkie niezbędne informacje znajdują się na stronach WWW uniwersytetów, ministerstwa rolnictwa i innych niezależnych doradczych organizacji pozarządowych. Dodatkowo można tam znaleźć odnośniki do stron o podobnej tematyce w innych krajach. Powołane z ramienia rządu fundacje towarzyszące doradztwu sponsorują stypendia dla uczestników kursów, którzy odznaczają się pracowitością, znajomością tematu i są zainteresowani kontynuacją działalności doradczej. Prostym skutkiem takiego działania jest pełniejsze wykorzystanie potencjału i kreatywności społeczności.

Informacje dostarczane przez doradców poparte są wynikami badań naukowych a strony WWW umożliwiają zgłaszanie własnych koncepcji, opinii i poglądów przez konsumentów – adresatów programów doradczych.

Wyniki badań zachowań konsumenckich są przedstawiane w postaci różnorodnych raportów, artykułów w prasie fachowej, na stanowych i krajowych warsztatach, seminariach i w programach nauczania szkół kształcących managerów dla przemysłu spożywczego. Szeroki zakres kształcenia ma na celu poprawę wydajności rolnictwa i zwiększenie wiedzy poszczególnych pracowników tego sektora. Część programów doradczych ma na celu pomoc farmerom w wykorzystaniu danych z zakresu działalności farmy i poniesionych wydatków, w podejmowaniu decyzji pozwalających na sukces produkcyjny. Programy doradcze

skierowane do osób zatrudniających pracowników w sektorze rolnym i ogrodnictwem w formie spotkań, prezentacji badań marketingowych i publikacji dotyczących zarządzania zasobami ludzkimi koncentrują się głównie na problemach dotyczących rekrutacji, szkolenia, wynagradzania, oceny postępu, motywacji, komunikacji, kierowania, dyscypliny i zwalniania. Takie działania mają poprawić zdolności osób rekrutujących w przyciągnięciu wykwalifikowanej i produktywnej siły roboczej, umożliwić zarządzanie coraz bardziej zróżnicowaną siłą roboczą i zapewnić pracownikom warunki w celu uzyskania maksymalnej produktywności oraz satysfakcji z wykonywanej pracy. Dalsze informacje podane są na stronie:

<http://www.extension.umn.edu/administrative/reporting/components/results01.html>

Wzrost liczebności społeczności wiejskich spowodowany ucieczką z miast na tereny mniej zanieczyszczone powoduje konieczność opracowania programów w celu wzmocnienia regionalnego rolnictwa przez agresywny marketing produktów lokalnych farm, regionalną markę produktu i wspieranie rozwoju agroturystyki. W wyniku takiego zapotrzebowania pojawiła się w USA nowa grupa profesjonalnych doradców – specjalistów d/s rozwoju rolnictwa. Pracują oni w różnych zespołach, jako agenci organizacji doradczych wynajmowani przez biura planowania, agencje rozwoju ekonomicznego, izby handlowe, organizacje non-profit lub ministerstwo rolnictwa USA. Powstają organizacje mające na celu wyszkolenie pracowników, pogłębienie ich wiedzy i profesjonalizmu. Podstawową metodą działania jest przygotowywanie projektów badawczych biorących pod uwagę specyfikę lokalnych rynków, zapotrzebowanie i rozwój, z wyszczególnieniem agencji współpracujących, źródeł finansowania, wyników i wniosków z badań oraz analiz wprowadzonych rozwiązań. Zasadniczym celem jest nie tylko zrozumienie i udokumentowanie, które ze strategii są skuteczne, ale istotne jest także nauczenie się jak przekonać społeczeństwo i organizacje sponsorujące, że rozwój rolnictwa niesie za sobą widoczne skutki ekonomiczne, społeczne i środowiskowe. Współpraca z nauką promuje badania i rozwój nowych technologii dotyczących bezpieczeństwa żywności, poprawę wartości odżywczych, odporności roślin uprawnych i zwierząt hodowlanych na warunki stresowe, nowych i ulepszonych produktów rolnych oraz zapewnienie równowagi środowiska naturalnego. Inne priorytetowe, obustronne korzyści w rolnictwie i branży spożywczej dotyczą zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego społeczeństwa jak i poszczególnych gospodarstw domowych, redukcji barier hamujących działania marketingowe i handel, zabezpieczenie się przed introdukcją nowych szkodników, pomoc ekonomiczna i techniczna dla farmerów, skierowanie środków ekonomicznych i technicznych dla farmerów drobnych i o limitowanych zasobach. Propozycje programów wymagają akceptacji naukowców pracujących na uniwersytetach, w agencjach federalnych, stanowych lub prywatnych organizacjach non-profit. Dozwolona jest współpraca z podobnymi instytu-

cjami w rozwiniętych i rozwijających się krajach, które utrzymują stosunki dyplomatyczne z USA.

Amerykańskie programy badań międzynarodowych i związane z nimi programy doradcze muszą przynosić korzyści dla konsumentów oraz rolnictwa i leśnictwa USA. Przy tym powinny jasno wskazywać jak ich wyniki zostaną wykorzystane dla rozwoju tych gałęzi. Nieodłącznym elementem musi być strategia przekazania uzyskanej wiedzy środowiskom wiejskim. Działalność doradcza z zakresu rolnictwa kładzie szczególny nacisk na rozwój systemów dystrybucji żywności i połączenia zagadnień ochrony środowiska z zagadnieniami samowystarczalności żywnościowej i ochrony zasobów genowych oraz adoptowanie nowych technologii i zasad handlu. Jednym z priorytetów jest ochrona i utrzymanie integralności i bio-różnorodności ekosystemów połączone z poprawą produktywności rolnej, ilości i jakości zasobów wody powierzchniowej i gruntowej, ochrona zasobów gleb. Istotna jest działalność polityczna wspierająca lobbying na rzecz zainteresowania szerszych kręgów społecznych problemami ochrony środowiska. Działania doradców podkreślają rolę globalizacji i konkurencji na rynkach międzynarodowych, jak i wpływ prowadzonej polityki państwa na zmiany w sektorze rolnym; dalsze szczegóły: <http://www.fas.usda.gov/>

Obowiązkiem doradców obok sprawowania funkcji doradczych jest prowadzenie działalności sprawozdawczej. Szczegółowe sprawozdania z każdej z dziedzin działalności obejmują (w okresach rocznych) prezentacje liczby uczestników danego programu, założonych firm, stworzonych nowych miejsc pracy. Dotyczą również strony finansowej jak np. liczba podmiotów gospodarczych, które w wyniku wdrażanych programów doradczych zredukowały swoje zadłużenie lub zwiększyły oszczędności. Dane statystyczne pokazują liczbę uczestników kursów doradczych, którzy deklarowali udział i tych którzy faktycznie zaakceptowali nowe technologie, zachowania i praktyki – jest to więc metoda określania efektywności prowadzonej działalności doradczej. Kontrola zmian w rolnictwie umożliwia wspieranie ludzi pracujących w tym sektorze, a wtedy producenci, rodziny, agrobiznes i społeczności wiejskie reagują zadowolająco i pozytywnie na dużą ilość znaczących zmian w rolnictwie i innych gałęziach gospodarki wykorzystujących zasoby naturalne. Celem krajowych organizacji doradczych jest tworzenie innowacyjnych, edukacyjnych programów, pomagających ludziom zrozumieć zmiany i przygotować kreatywne strategie odpowiedzi na nie.

Specjalne doradcze serwisy Internetowe jak np.: <http://www.reecusda.gov/1700/programs/title.htm> zapewniają informacje będące wynikiem badań naukowych, jak również informacje edukacyjne na wiele tematów. Zatrudniają specjalistów którzy odpowiadają na zadawane przez Internet pytania, lub kierują osoby zainteresowane do właściwych organów stanowych lub krajowych, posiadających bardziej szczegółowe informacje lub możliwość podejmowania decyzji prawnych. Po kliknięciu na zagadnienia pogrupowane tematycznie zainteresowa-

ny odnajduje stronę z bardziej szczegółową prezentacją interesującego go zagadnienia. Jeżeli zagadnienie jest opracowane wieloaspektowo istnieje możliwość kolejnego wyboru i dostania się na stronę z wyczerpującymi informacjami. W przypadku niedosytu informacji zawsze istnieje możliwość wysłania e-maila do konsultanta lub kontakt telefoniczny.

Specjaliści z zakresu doradztwa prowadzą szkolenia doradców edukacyjnych, których zadaniem jest przygotowywanie, przedstawianie i przekazywanie programów edukacyjnych poprzez spotkania, demonstracje, warsztaty, publikacje, dostarczanie ich drogą elektroniczną jak np. interaktywna TV, telekonferencje satelitarne i sieci komputerowe. Programy zajmują się szeroka gamą problemów poczynając od jakości wody do samowystarczalnego rolnictwa, od ogrodnictwa w terenach zurbanizowanych po rozwój młodzieży, od gospodarowania surowcami naturalnymi po rozwój turystyki -

<http://www.extension.umn.edu/index.html>

Strony WWW organizacji doradczych dostarczają również filmów instruktażowych, które można skopiować na dysk twardy komputera a następnie odtworzyć. Serwisy międzynarodowe zapewniają możliwość wyboru języka w jakim chce się wybraną stronę przeglądać, dodatkowo można oglądać mapy, schematy, fotografie, wykresy i różnego rodzaju zestawienia. Twórcy stron przez zamieszczenie odpowiedniego oprogramowania z licencją umożliwiają prowadzenie video-konferencji, jak również korzystanie z programów typu instant messenger lub chat.